

Underbacken, Gräshult och Bro.

Det är något jag gärna vill berätta. Problemet är att jag inte vet hur jag ska börja. Det är möjligt att ni kanske tycker det är tämligen ointressant, att läsa om en bygd som inte finns längre, som har försvunnit nästan helt. Knappt man kan säga att ens spår finns kvar.

De flesta av oss kan, om vi flyttat bort från vår hembygd, någon gång återvända dit. Vi kan om vi vill göra en nostalgisk resa, återvända till trakter där vi växte upp. Återuppleva gamla minnen, se natur och bebyggelse, känna igen om inte allt så i alla fall en hel del. För de flesta av oss har ju sin hembygd igenkännbar någonstans i världen.

Många som är bosatta här i Karlsborg, har sin hembygd någon annanstans i landet, beroende på att Karlsborg är en garnisonsort och många har flyttat hit av den anledningen att de blivit mer eller mindre beordrade att bosätta sej här. Det finns naturligtvis också många som är födda här och har växt upp i samhället. Några Karlsborgsbor, och inte så få heller, kommer från den by, eller rättare sagt de byar utanför Karlsborg som nu är borta. Det är just dessa platser jag vill berätta om för er.

Varje by eller samhälle har ju sin själ och speciella känsla. Vad tänker man på om man hör namnen Mölltorp, Udenäs, Karlsborg, Svanvik o.s.v. Visst tänker man på något särskilt som man förknippar med orten. Hur det ser ut nu, och kanske minns vi hur det såg ut förr i världen, i alla fall på ett ungefär.

Men vad tänker man på när någon nämner byarna Underbacken, Gräshult eller Bro. Kanske lite mer odefinierbart för de flesta. Visst finns det några hus kvar emellan landsvägen och sjön, men de flesta tänker nog ”skjutfält” då de hör ortsnamnen. Det är ju heller inte så fel att tänka på ett stort ödsligt område, för det är ju det man ser då man färdas den gamla vägen via Kråk från Karlsborg till Mölltorp.

Bara den som en gång har sett och minns, ser för sitt inre öga vad som en gång fanns där. För faktum är att det inte är så väldigt länge sedan det här fanns en levande bygd med bondgårdar, hus med trädgårdar, betande djur men framför allt det som ger liv i byn, nämligen massor av barn.

Det är därför, det kan vara svårt att veta var man ska börja om man ska beskriva byn och förmedla en bild av hur det såg ut en gång.

En bra ide kan nog vara att ta hjälp av någon som minns och kan berätta, och varför inte ta hjälp av något av alla de barn som växte upp i byn. Stig, född i mitten av förra seklet får bli min ciceron. Cykel är ett bra redskap om man vill utforska småvägar, så cykel får det bli.

Vi börjar vår färd från Karlsborg, trampar förbi vägen till det vi fortfarande kallar F6. Strax på vänster sida finns den allra äldsta kyrkogården med bara ett fåtal gravstenar från den tid fästningsbygget pågick.

Strax därefter studsar cykelhjulen över de gamla järnvägsspåren. Stickspåret som går till havremagasinet och det gamla kronobageriet och fram till ammunitionsfabriken. Det var längesedan man såg något tåg här, men på tidigt 50-tal gick det ammunitionståg varje

vardagsmorgon. Nu ser vi Vättern på vänstersida och till höger en stor ljus byggnad, där låg en gång Stora Mosskärr.

Vi trampar vidare, passerar de gamla bombkällarna och trampar uppför nästa backe utmed det höga staketet. Vi svänger av till höger i backkrönet.

”Här, säger Stig, låg Underbacken” .Här bodde nog ett tiotal familjer. Vägen gick runt och bildade en inre fyrkant. Flera av husen var vita, några röda. De flesta hade namn på sina hus t.ex. Mariedal, Eriksdal, Rosendal, Rosenbacken, Hemgården och Gunhildsro.

”Oj då” säger jag som bara ser en grusplan. Men med lite eftertanke och fantasi kan jag föreställa mej det hela. Kvar finns ju träden, de stora blodbokarna, rester av en granhäck och rester av diverse prydnadsbuskar och fruktträd. En stor ladugård finns också kvar, men den stora vita mangårdsbyggnaden som hörde till gården är borta. Stentrappan som finns i stenvallen ned mot landsvägen finns dock kvar. Vi sätter oss där i trappan en stund och tittar ut över sjön och åkrarna. Längre bort mot sjösidan finns en samling av hus som i folkmun kallas för ”Klubben”.

”Här är det väl sej likt, eller hur” undrar jag. Jo konstaterar vi, gruppen av hus vid sjökanten ligger väl ungefär som förr. Stig minns att i ett av husen fanns en Konsumbutik när han växte upp. Den blev nedlagd i början av 60-talet.

Två träd står i givakt på andra sidan av vägen en bit bort. Anar jag för mitt inre öga en grind emellan dem. ”Jo då, där låg ett hus en gång”. Någon gång sent 50-tal försvann det tyvärr vid en eldsvåda och blev aldrig uppbyggt igen.

”Men själva Underbacken då, när försvann den byn” undrar jag?
”Minns inte exakt, men jag skulle tro att byn revs någon gång under 60-talet”. Flottiljens utveckling gjorde väl sitt till Underbackens undergång. Framför allt var det nog så att det ökande bullret gjorde det omöjligt för de boende att bo kvar. De nya flygplanen lät mer än de gamla. Husen löstes in av det som vi i dagligt tal kallar för ”kronan”.

Jo, jag kan förstå bullerproblemen när man ser närheten till start och landningsbanor.

Cykelturen fortsätter och strax passerar vi en liten väg på högersidan. Det är vägen till Blåsås. Jag kan tänka mej att det var ett passande namn på en bygata som ligger så utsatt för väder och vind. Särskilt sjö vinden kommer nog åt här. De flesta husen utmed Blåsåsvägen är borta, bara ett finns kvar. Stig säger att det inte hette Blåsåsvägen. Den lilla byvägen gick under namnet Storgatan.....

Vi fortsätter förbi Ödegården, Almelund och Haraldsgården. Här känner nog de flesta igen sej, men frågar man äldre bybor kan man få höra om hus som är helt borta, rivna sedan lång tid tillbaka. Till och med ett litet kapell har en gång funnits här mellan Ödegården och Haraldsgården. En bit ut på åkrarna har det tydligen legat, men det är nog ingen som vet exakt var. Möjligen kan man ana platsen med hjälp av äldre kartor.

Snart ser vi mot sjösidan silhuetten av byn Sjöbacken De gröna betesfälten, hustaken bakom backen och i bakgrunden det blå vattnet. Kan man tänka sej en vackrare cykelväg?

Så har vi kommit fram till skylten där det står "Kråks skjutfält". Vi ska dock inte cykla ut på fältet ännu, utan vi gör först en avstickare på vägen som går till höger. På den ena sidan av vägen mognar just nu havre, som i år ser ut att bli så där riktigt bra. Tre vindkraftverk snurrar i en vind som just nu inte känns så där speciellt mycket. Åkern på vänstersidan där vi cyklar fram har fått matjorden hopkörd till jordvallar med ung tallskog emellan sej. Förmodligen bullerdämpande, tror vi, skjutfältet finns ju nära.

När vi når skogsdungen till höger stannar vi till, vi går in i dungen och hittar rester av ett stort hus. En mossbeväxt cementgrund.

"Gråshults skola", säger Stig, den brann tyvärr ner en av krigets kalla vintrar. Man eldade väl för att hålla kylan ute och så blev det för mycket för värmepannan. Skolan brann ner till grunden i januari 1945 och den blev aldrig återuppbyggd.

"Vi lekte i de gamla ruinerna, vi barn" Här fanns många barn på den tiden. I den rödmålade lärarbostaden som låg på andra sidan av vägen bodde bl.a. en stor barnfamilj. Det huset är också rivet och borta. Vi var faktiskt så många barn här i området att vi fyllde en skolbuss, och det var en vanlig stor buss som hämtade barnen och körde till Mölltorps skola. Underbacken, Gråshult och Bro hörde till Mölltorps kommun innan kommunsammanslagningen.

I vägkorsningen invid skogsdungen finns olika vägar, en av dem är en gammal bygata. Här fanns minst nio hus och tre av dem är faktiskt fortfarande kvar, även om omgivningarna har förändrats. Åkrar har växt igen o.s.v.

Vi vänder i korsningen och cyklar tillbaka till skylten "Kråks skjutfält". Vi svänger ut på landsvägen, och eftersom inte skjutfältsbommen är stängd kan vi fortsätta vår tur ut mot fältet.

Strax på höger sida ser man resterna av en gammal trädgård. Den gamla granhäcken som nog en gång var ett effektivt vindskydd ser numer gles ut och aplarna är gamla och trötta. Mitt i den gamla trädgården ligger en stor grushög. Där ligger huset begravt. Det var ett stort rött hus med brutet tak och två skorstenar. Ladugården, som låg på andra sidan av landsvägen, revs för många år sedan. Boningshuset revs på 90-talet. Gården hette Brogården.

På samma sida men lite längre bort mot Kråk låg nästa röda hus med veranda ut mot landsvägen, ladugården låg på samma sida av vägen.

Granne med detta hus låg ytterligare ett hus med verandan ut mot vägen. Detta hus var inte rött utan gult och verandan var en stor glasveranda. Till vänster om glasverandan stod flaggstången och vid ingången till huset stod två bastanta stenstolpar. "Går man långt tillbaka i tiden, var detta hus faktiskt en butik har det berättats" säger Stig. Men det var länge sedan och inget jag minns. Jag tror t.o.m. jag har hört att det fanns ett bageri här.

Mitt emot, på andra sidan landsvägen, syns resterna av ett staket, ett s.k. gunnebostängsel. Nu med mycket rostiga och sneda rutor. Några odefinierbara buskar bland sly och alar bakom stängselresterna bekräftar mina misstankar om en trädgård som naturen återtagit. Någon husgrund finns inte kvar men Stig minns att det röda huset hette Rosenhagen och det fanns kvar in på 60-talet.

Längre fram invid landsvägen låg först Storegården. Ladugården låg med gaveln mot vägen, sedan låg boningshuset med verandan mot vägen. Huset var rött med vitmålad veranda. Två flygelbyggnader omgärdade gårdsplanen. För att komma in på gården fick man gå in mellan de två träden som fortfarande står kvar om än inbuskade. Storegården revs på 70-talet.

På andra sidan landsvägen, några hundra meter bort, går två vägar ner mot skogen. Först finns vägen till Stenbacken, och lite längre bort vägen till Brobacken. Stenbacken och Brobacken bestod av vardera två röda hus. Mellan Stenbacken och den nedbrunna skolan fanns en liten gräsväg i skogen. Där låg ytterligare några hus för länge sedan. Det hette Skogstorp, men där finns inga rester kvar. Inte ens en liten apelsin kan man hitta. Rester finns dock vid Brobacken, en raserad jordkällare, nästan upprostade saker i en gammal skräphög och ett uttjänt bigaråträd. Här bodde en gång för länge sedan Stigs farmors mor och far. En gammal skomakare som blev nästan hundra år, det fattades bara några månader. Huset revs i början på 70-talet och var byggt 1881.

På samma sida som Storegården, alltså på sjösidan utmed landsvägen, låg ytterligare en gård cirka femhundra meter bort. Den gården hette Bro. Det var ett rött boningshus med vit veranda och balkong. På gårdsplanen framför huset fanns en rund rabatt med flaggstång. Ladugården i vinkel hade gaveln mot landsvägen.

Efter Bro, fortfarande mot sjösidan, låg två hus. Först ett rött med förtubron alldeles invid vägkanten, och intill detta låg nästa hus som var vitmålat. Vid ett av husen gick en liten gräsväg ner till Vättern. Inte en bilväg snarare en cykelväg gick ner till den lilla tvättstugan vid sjöskvalpet.

På högersidan av landsvägen, mot skogen låg också några hus. Bland annat fanns där en liten bondgård med en mycket gammal ladugård. ”Jag minns att den såg väldigt gammal ut”, säger Stig. ”Grå var den, helt omålad”.

Nu har vi cyklat fram till en väldigt skarp kurva, den s.k. ”Rudsvängen”. Där gick vägen in till en stor gård, Stora Rud. Mangårdsbyggnaden var vit och stor, med många rum. Taket hade en bred kupa fram mot gårdsplanen, och vid entrén växte klätterväxter. Två äldre flyglar framför huset, varav den ena flygeln förr var ett mejeri. Många arbetade på Stora Rud och de närliggande husen som hette Alebacken och Enebacken var arbetarebostäder. Det syns inte mycket nu av gården. Av boningshuset och flyglarna anar man inget, men man kan se var ladugården låg. Gödselplattan, en stor betongklump, ligger där i gräset som ett monument över förstörelsen. Stora Rud var på sjösidan omgivet av åkrar. På andra sidan av vägen var det också åkrar, och lite längre bort började skogen. Numer är skogen borta och landskapet öppnare.

Vid skjutfältsgränsen fanns också de s.k. Radiovillorna. Det var tre flerfamiljshus som byggdes 1915-16 och var bostäder till personalen på Kråks radiostation som ligger inte så långt härifrån. Läser man i boken ”Karlsborgs Radiostation Europas väckarklocka”, så får man veta att villorna hade namn, Villa Råsa, Villa Källsprånget och Villa

Brännbacken. Villorna revs år 1994, men man ser fortfarande var de var belägna, om man anstränger fantasin lite och letar efter spår i slänten.

Är det en solig sommardag och man har badkläder nedpackade i cykelkorgen, kan man cykla förbi lämningarna efter Radiovillorna och fortsätta ut mot Kråkviken. En liten fin badvik finns det där med en liten sandstrand. På udden ovanför badviken låg en gång i tiden Kråks säteri. Det var en mycket gammal gård, omnämnd redan i skrifter från 1200-talet. Den siste ägaren fick avstå gården till pansarskjutfält under kriget. För att rädda den gamla sätesbyggnaden revs den ned stock för stock. Efter en tid byggdes den upp igen i Skara i närheten av domkyrkan och länsmuseum, den flyttade byggnaden stod klar 1953. I husets källare finns nu en restaurang. Exakt var corps de logiet låg på udden kan vara svårt att se i den vegetation som nu finns där, men man kan nog ana den stora parkliknande trädgård som hörde till gården.

”Minns du något av säteriet” frågar jag Stig. ”Nej, det var borta redan när jag var barn”, får jag till svar. ”Vi var inte på själva skjutfältet, vi barn, vi hade alldeles för stor respekt för skjutfältchefen, för att våga oss hit. Hittade han några ungar på skjutfältet skrädde han inte orden”. Förständig karl, tänker jag om skjutfältschefen.

Det är ju så att skjutfältet används nu också, men då är detta väl skyltat och bommen stängd.

Är det juni månad och orkidétid kan vi rekommendera att cykla vidare från badviken och utmed sjön. På de små ängarna blommar nattviol i sådan mängd att det känns som en lyx att bara njuta av. Observera dock att njuta av dem på plats. Plocka inte, snälla ni! Det är upplevelsen just där som ni ska bära med er inuti. Det är det som är ”grejen”, inte att bära med sej blommorna hem, de är i alla fall halvvisnade innan ni kommer hem.

Fågellivet är också något speciellt på Kråk, hur konstigt det än kan låta så trivs fåglar tydligen på skjutfält. En bra kikare och lite tålmod så har ni mycket att titta på. Vi gillar storspov och här kan man höra många. Drillarna avlöser varandra på våren.

Åter till blommorna, särskilt blommorna utmed vägen. Tänk er en lupin. Tänk er sedan tusentals i många färger. Ni ser dem från landsvägen med Vättern som bakgrund.

Glöm inte detta i lupintider, det kan vara värt en åktur.

Nu ska jag sluta berättandet. Betrakta inte detta som en ”vetenskaplig” beskrivning av Gräshult med omnejd. Det finns säkert många som har mycket mer att berätta. Se det mer som att ni varit med makarna Eklund på en nostalgisk cykeltur och vi ber att få tacka för sällskapet. Vi ses!

OBS. Besöker ni Kråks skjutfält tänk på att åka landsvägen och förvissa er om att inte skjutningar pågår. För er egen skull, respektera skjutfältsbommen och varningsskyltarna.

Christina och Stig Eklund.

